

Η ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ 1913-1923

Μια σύντομη γενοκτονολογική θεώρηση.

Του δρος Βασιλείου Θ. Μεϊχανετσίδη.

Η σχετικά μακρά περίοδος μετάβασης από την πολυεθνική, πολυθρησκευτική Οθωμανική Αυτοκρατορία στο τουρκικό εθνοκράτος (1908-1923) χαρακτηρίζεται από σειρά γεγονότων και διαδικασιών, των οποίων βασικός και τελικός στόχος υπήρξε η δημιουργία ενός αμιγώς μουσουλμανικού τουρκικού κράτους, χωρίς τις εθνικές, εθνοτικές, φυλετικές και θρησκευτικές μειονότητες της οθωμανικής εποχής και πραγματικότητας. Η σημαντικότερη των μεταβατικών διαδικασιών αυτών υπήρξε η σκόπιμη και προσχεδιασμένη αφομοίωση, κατόπιν δε εξόντωση των αυτοχθόνων χριστιανικών λαών, μεταξύ των οποίων και των Ελλήνων/Ρωμιών (Rumlar).

Ως «τρόπος μετάβασης» σε ένα οθωμανικό μουσουλμανικό κράτος επελέγη αρχικά ο εξοθωμανισμός (osmanlilastirma), δηλαδή ο εξισλαμισμός (islamlasma, musulmanlasma) και ο εκτουρκισμός (turklestirme) των αυτοχθόνων χριστιανικών λαών (Ελλήνων/Ρωμιών, Σλάβων, Αρμενίων, Ασσυρίων/Αραμαίων κ.α.). Η πρόθεση εξοθωμανισμού φαίνεται πως άρχισε να διαμορφώνεται περί τα τέλη του 19^{ου} αι., εκδηλώθηκε και ξεκίνησε να υλοποιείται αμέσως μετά την «Επανάσταση των Νεοτούρκων» στην οθωμανική Θεσσαλονίκη (1908). Εν τω μεταξύ προέκυψε ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος (1912) και η σχετική διαδικασία εξοθωμανισμού/εξισλαμισμού/εκτουρκισμού διεκόπη στις ευρωπαϊκές περιοχές της αυτοκρατορίας. Αμέσως, όμως, μετά τον πόλεμο και την ήττα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η ανωτέρω διαδικασία ξεκίνησε και πάλι, αυτή τη φορά βιαιότερη, κυρίως στην Ανατ. Θράκη και στην ευρύτερη Μικρά Ασία.

Ορισμένα γεγονότα συνέβαλαν στην περαιτέρω ριζοσπαστικοποίηση των οθωμανικών ελίτ έναντι των χριστιανών: Κατά την προπολεμική περίοδο, οι απώλειες εδαφών κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο (1912) και η συνεπαγόμενη επέκταση των βαλκανικών κρατών εις βάρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η άσχημη πορεία και εξέλιξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918), η χειραφέτηση των Αράβων και των άλλων μουσουλμάνων εις βάρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο τουρκικός οικονομικός εθνικισμός και η αναγκαιότητα μετατροπής των Τούρκων από στρατιώτες και γραφειοκράτες σε επαγγελματίες και επιχειρηματίες, το μεταναστευτικό κύμα μουσουλμάνων από τις βαλκανικές επαρχίες προς τη Μικρά Ασία με σκοπό τη δημογραφική μετάλλαξη και ομογενοποίηση της περιοχής υπέρ των μουσουλμάνων ώστε να διασφαλισθεί η βιωσιμότητα του οθωμανικού τουρκικού κράτους. Από τη μεταπολεμική περίοδο, η ήττα των οθωμανικών στρατευμάτων (1918), η κατάληψη του οθωμανικού κράτους από τους συμμάχους της Αντάντ (Βρετανία, Γαλλία, Ιταλία, Ελλάδα) και η διαίρεσή του σε ζώνες επιρροής, η Συνθήκη των Σεβρών (28 Ιουλ./10 Αυγ.1920) και το συνεπαγόμενο σύνδρομο

(«Σύνδρομο των Σεβρών») που προκάλεσε στις οθωμανο-τουρκικές ελίτ η προοπτική κατάλυσης και διαίρεσης του οθωμανικού κράτους και περιορισμού του εντός μικρού μέρους της Ανατολίας συνέβαλαν στην ακόμη περαιτέρω ριζοσπαστικοποίηση, της οποίας άμεσα θύματα υπήρξαν και πάλι οι αυτόχθονες χριστιανικοί πληθυσμοί, αφού θεωρήθηκαν, όπως και κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αδιακρίτως, ακρίτως και μαζικά ως «όργανα» των ξένων δυνάμεων ή ως «προδότες». Όπως συνέβη με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1918), οποίος απετέλεσε το ευνοϊκό πλαίσιο για την εξόντωση κυρίως των Αρμενίων και των Ασσυρίων/Αραμαίων και εν μέρει των Ελλήνων/Ρωμιών, έτσι και ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος (1919-1922) δημιούργησε το πλαίσιο εξόντωσης των αυτοχθόνων Ελλήνων/Ρωμιών στις περιοχές που ήλεγχαν οι κεμαλικοί-εθνικιστές (περιοχή Ανατολικής Ανατολίας κατόπιν δε και Δυτική Μ.Ασία).

Στη ριζοσπαστικοποίηση των μουσουλμανικών ελίτ επέδρασαν επίσης διάφορες βαθιά ριζωμένες πεποιθήσεις και παραδόσεις, όπως λ.χ. (α΄) πολιτικο-θρησκευτικές προκαταλήψεις περί ανωτερότητας του Ισλάμ έναντι των λοιπών θρησκειών και περί του κυριάρχου μιλέτ (millet-i hakime) έναντι υπόδουλων μιλέτ (dhimmis/zimmi) ή ραγιάδων (raya(h)/reaya), δηλαδή των πιστών (muslim, mumin) έναντι των «απίστων/κάφρων» (kafir, gavur), (β΄) κοινωνικο-φυλετικές πεποιθήσεις, όπως λ.χ. ο τουρκικός κοινωνικός δαρβινισμός και ο τουρκισμός (turkculuk), δηλαδή η ανωτερότητα του τουρκικού έθνους/φυλής έναντι των λοιπών («Το τουρκικό έθνος/φυλή είναι ανώτερο και αρχαιότερο όλων των λοιπών εθνών/φυλών») και συνεπαγόμενα το κυρίαρχο έθνος/φυλή έναντι των λοιπών εθνών/φυλών της περιοχής (μουσουλμανικών και μη μουσουλμανικών), αλλά και (γ΄) μακραίωνες οθωμανικές παραδόσεις, όπως π.χ. ο μουσουλμανικός «ιερός πόλεμος» (cihad, ghaza) κατά των «απίστων» (κυρίως Χριστιανών) και η στρατιωτικού τύπου επίλυση των διαφόρων εθνοτικών «προβλημάτων», «εξεγέρσεων» ή «διεκδικήσεων» κυρίως μέσω τιμωρητικών σφαγών, αλλά και μέσω εκτοπίσεων (tehcirler/surgunler), ή αλλιώς «πληθυσμιακών μετακινήσεων και επαναγκαταστάσεων» (sevkiyer ve iskanlar) με προφανή αλλότριο σκοπό.

Ταυτόχρονα με τα ανωτέρω υπήρξαν και κοινωνικοί λόγοι και φόβοι που συνέβαλαν σε ριζοσπαστικοποίηση, όπως η πολιτισμική, κοινωνική και οικονομική άνοδος των χριστιανών κατά την περίοδο του Τανζιμάτ (1839-1876) και ο φθόνος των τουρκικών ελίτ για την οικονομική ευρωστία των χριστιανών, αλλά και η βούληση των εθνικιστών για καταλήστευση των περιουσιών των χριστιανών, η μη αφομοιωσιμότητά τους και η αντίστασή τους στον εξισλαμισμό και τουρκισμό, κατόπιν δε ο φόβος για δυνητική εξέγερση των χριστιανικών μειονοτήτων με δυνητικό αποτέλεσμα την εκ νέου απώλεια εδαφών που οι Τούρκοι θεωρούσαν «δικαιωματικά» δικά τους.

Τις ιδέες αυτές προωθούσε και υλοποίησε το τουρκικό εθνικιστικό κίνημα (milli mucadele), του οποίου σημαντικά όργανα και φορείς, μεταξύ άλλων υπήρξαν η λεγόμενη Επιτροπή «Ένωσις και Πρόοδος» (Ittihat ve Terakki Cemiyeti, 1889-1918), της οποίας οργανική διάδοχος υπήρξε η Επιτροπή Ανατολίας και Θράκης για την

Υπεράσπιση των Εθνικών Δικαίων (Anadolu ve Rumeli Mudafaa-i hukuk Cemiyeti, 1919-1923) υπό τον Μουσταφά Κεμάλ πασά (Ατατούρκ) και μέλη πολλούς πρώην Νεότουρκους και εθνικιστές, η οποία τελικά οργανικά εξελίχθηκε στο Ρεπουμπλικάνικο Λαϊκό Κόμμα (Cumhuriyet Halk Partisi, 1923-).

I. Η «ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΚΗ ΠΡΟΘΕΣΗ» ΚΑΙ Η «ΑΠΟΦΑΣΗ»

Η κύρια ιδεολογική βάση υπήρξε ο τουρκικός εθνικισμός (turk millietciligi) με επιδίωξη μια «Μεγάλη Τουρκία» και μια «καθαρά τουρκική Τουρκία» και όχημα το τουρκικό εθνικιστικό κίνημα (milli mucadele), που ξεκινά μετά τα μέσα του 19^{ου} αι. και κορυφώνεται με την ίδρυση του τουρκικού κράτους υπό τον Μουσταφά Κεμάλ (1923).

Από την μελέτη των πρωτογενών πηγών (διαφόρων αρχείων, γραπτού Τύπου της εποχής, μαρτυριών κ.α.) συνάγεται ότι οι οθωμανικές ελίτ (εν προκειμένω οι Νεότουρκοι), οι οποίες ανέλαβαν κατόπιν πραξικοπημάτων τη διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας μετά το 1908 και το 1913 απεφάσισαν τον –παντί τρόπω-εξοθωμανισμό/εξισλαμισμό/εκτουρκισμό των διαφόρων εθνοτήτων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κυρίως των χριστιανικών. Η διαδικασία αυτή αποσκοπούσε στη δημιουργία ενός μουσουλμανικού κράτους, το οποίο κατόπιν θα μετατρεπόταν και σε τουρκικό.

Οι σχετικές αποφάσεις, που μαρτυρούν σαφή γενοκτονική πρόθεση (η «γενοκτονική πρόθεση» -genocidal intent, animus- θεωρείται στοιχείο sine qua non της γενοκτονίας), εντοπίζονται στα οθωμανικά συνέδρια των Νεοτούρκων σε Θεσσαλονίκη και Κωνσταντινούπολη (1910, 1911 & 1913) και αποφάσεις (1914), ενώ τεκμαίρεται επίσης ότι η γενοκτονική πρόθεση ήταν συνολική: δηλαδή η νεοτουρκική κυβέρνηση είχε αποφασίσει τον εκμηδενισμό (annihilation) όλων των χριστιανικών πληθυσμών (Ελλήνων/Ρωμιών, Αρμενίων και Ασσυρίων/Αραμαίων) σε όλο το εύρος και πλάτος της οθωμανικής αυτοκρατορίας επί τω σκοπώ δημιουργίας ενός αμιγώς μουσουλμανικού και τουρκικού κράτους.

Η ίδια γενοκτονική πρόθεση και μάλιστα εντονότερη έναντι των Ελλήνων/Ρωμιών συνεχίζει να υπάρχει και στη μεταπολεμική τουρκική εθνικιστική ηγεσία υπό τον Μουσταφά Κεμάλ πασά και σταδιακά εκδηλώνεται και εκτυλίσσεται με διάφορα συνέδρια και αποφάσεις των κεμαλιστών (πχ. Εγκύκλιος Αμάσειας 22 Ιουν. 1919, Συνέδριο Ερζερούμ, 23 Ιουλ.-7 Αυγ. 1919, Σεβάστειας, 4-11 Σεπτ. 1919, Πρωτόκολλο Αμάσειας, 22 Οκτ.1919, Εθνικός Όρκος (Misak-i Milli). Η «Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση», που εγκαθιδρύθηκε στις 23 Απριλίου 1920, απεφάσισε τη μη συμμετοχή των «μη μουσουλμανικών στοιχείων» στις εκλογές αντιπροσώπων/βουλευτών, σαφώς αποκλείοντας τους χριστιανούς –και εν προκειμένω τους Έλληνες/Ρωμιούς- από το αναδυόμενο τουρκικό εθνικό κράτος. Κατά το πρότυπο των Αρμενίων προηγουμένως, οι Έλληνες άρχισαν να αποκαλούνται αδιακρίτως και μαζικά ως «αγνώμων έθνος» (nankor millet). Χαρακτηριστική και

ενδεικτική είναι η περίφημη ρήση του Μουσταφά Κεμάλ «Η Τουρκία ανήκει στους Τούρκους» («Turkiye Turklerindir») και ότι αυτή κατέληξε να σημαίνει εντός του συγκεκριμένου ιστορικού πλαισίου και των συνθηκών της εποχής εκείνης. Κατ'αυτόν τον τρόπο συνεχίζεται και ολοκληρώνεται από τους κεμαλικούς η γενοκτονική διαδικασία των Νεοτούρκων.

II. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ-ΠΕΡΙΟΔΟΠΟΙΗΣΗ

Άμεσα συνδεδεμένο με το ανωτέρω ζήτημα της γενοκτονικής πρόθεσης υπάρχει και αυτό της περιοδοποίησης της ελληνικής γενοκτονικής περίπτωσης: Από τη μελέτη εξέλιξης των σχετικών γεγονότων συνάγεται ότι η ελληνική γενοκτονική περίπτωση μπορεί να διαιρεθεί σε τρεις περιόδους. Η περιοδοποίηση αυτή συναρτάται άμεσα με την εξέλιξη της γενοκτονικής διαδικασίας και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής γενοκτονικής περίπτωσης, η οποία χαρακτηρίζεται από «μετοπιζόμενο περιοχικό επίκεντρο», ενώ είναι άμεσα συναρτώμενη με τις διάφορες πολιτικές προτεραιότητες της οθωμανικής σουλτανικής και αργότερα της κεμαλικής κυβέρνησης, αλλά και τις δυνατότητες υλοποίησης του γενοκτονικού εγκλήματος τόσο έναντι των Ελλήνων/Ρωμιών όσο και έναντι των Αρμενίων και των Ασσυρίων/Αραμαίων. Κατά συνέπεια, η ελληνική Γενοκτονία μπορεί να διαιρεθεί σε τρεις περιόδους: (α) προ του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (1913-1914), (β) κατά τη διάρκεια αυτού (1914-1918), και (γ) μετά αυτόν (1919-1923).

Α Φάση (1913-1914)

Η έναρξη γενικευμένων διωγμών κατά τα τέλη του 1913, με το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων και την ανάληψη της εξουσίας από τους Νεότουρκους. Αρχικός στόχος υπήρξαν οι ελληνικοί πληθυσμοί της Ανατ. Θράκης. Κατόπιν, από τον Μάιο του 1914, οι διώξεις επεκτάθηκαν επίσης στη Δυτική Μικρά Ασία. Οι διώξεις της περιόδου αυτής έλαβαν μορφή μαζικών εκτοπισμών προς τα ενδότερα με υψηλή θνησιμότητα αλλά και σφαγών (λ.χ. Φώκαια και άλλων περιοχών). Ταυτόχρονα ασκήθηκαν μέτρα οικονομικού αποκλεισμού (μποϊκοτάζ), αλλά και τρομοκρατίας με σκοπό την οικειοθελή φυγή (αυτοεξορία) των Ελλήνων/Ρωμιών.

Β' Φάση (1914-1918)

Η είσοδος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και το ευνοϊκό πλαίσιο που η πολεμική σύρραξη δημιούργησε ευνόησαν την ένταση της γενοκτονικής διαδικασίας. Τα οικονομικά μέτρα (αποκλεισμός) κατά των ελληνικών/ρωμαϊκών επιχειρήσεων ακολούθησαν η υποχρεωτική στρατολόγηση σε «τάγματα εργασίας» (ή «τάγματα θανάτου» λόγω της υψηλής θνησιμότητας) του άρρενος πληθυσμού και οι εκτοπισμοί-πορείες θανάτου από τη Δυτική Μ.Ασία προς τα ενδότερα αμάχων. Οι εκτοπίσεις-πορείες θανάτου εντάθηκαν από το 1916 ιδιαίτερος στην περιοχή του Πόντου. Ταυτόχρονα αυξήθηκαν οι σφαγές είτε επί

τόπου είτε κατά τη διάρκεια των εκτοπισμών, οι πυρπολήσεις ελληνικών/ρωμαϊκών χωριών, οι βιασμοί, το παιδομάζωμα και ο εξισλαμισμός Ελλήνων/Ρωμιών είτε δια της διασποράς ευάλωτων ομάδων (κυρίως γυναικών και παιδιών) μεταξύ μουσουλμανικών πληθυσμών είτε δια της βίας, η κατατρομοκράτηση με σκοπό την οικειοθελή αυτοεξορία.

Γ' Φάση (1919-1923)

Από την ενδελεχή μελέτη των τριών φάσεων μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η γ' φάση αποτελεί τον πυρήνα της ελληνικής Γενοκτονίας. Έχοντας ολοκληρώσει τη Γενοκτονία των Αρμενίων και των Ασσυρίων/Αραμαίων (1915-1916) και ενός σημαντικού μέρους των Ελλήνων/Ρωμιών, οι Νεότουρκοι –υπό νέα πλέον μορφή και υπό νέα ηγεσία, αυτή του Μουσταφά Κεμάλ πασά, Οθωμανού αξιωματικού– συνέχισαν και ολοκλήρωσαν το γενοκτονικό έγκλημα, εστιάζοντας την προσοχή και τη δράση τους στον οθωμανικό ελληνικό/ρωμαϊκό πληθυσμό.

Έτσι, η γενοκτονική διαδικασία επικεντρώθηκε στις περιοχές της Ανατολικής Ανατολίας, κυρίως του Πόντου και πέριξ αυτού, οι οποίες τελούσαν υπό τον έλεγχο των κεμαλιστών, δηλαδή εκεί όπου η παρουσία των συμμαχικών δυνάμεων ή του ελληνικού στρατού ήταν ανεπαρκής και η τυχόν παρέμβασή τους αναποτελεσματική. Συνεχίσθηκαν και εντάθηκαν κατά τα έτη 1921-1922 οι γενοκτονικοί εκτοπισμοί-πορείες θανάτου αμάχων πληθυσμών, οι σφαγές και πυρπολήσεις οικισμών, θεσμοθετήθηκαν εκ νέου τα «τάγματα εργασίας» (amele taburlan) όπου εστάλησαν άρρενες, δημιουργήθηκαν εκ νέου στρατόπεδα συγκέντρωσης και εξόντωσης γυναικών και παιδιών στον Πόντο (π.χ. στο Cevizlik, Macka). Εκτελέστηκε η οικονομική και κοινοτική ηγεσία των Ελλήνων του Πόντου δια των ειδικών «Δικαστηρίων Ανεξαρτησίας» (istiklal mahkemeleri). Αυτή η γ' φάση ολοκληρώθηκε στη Δυτ.Μ.Ασία, αμέσως μετά την αποχώρηση του ελληνικού στρατού (21 Αυγ.1922), με την πυρπόληση από τα κεμαλικά στρατεύματα της Σμύρνης (13 Σεπτ.1922 ν.η.), τη γενική σφαγή μεγάλου μέρους του τοπικού πληθυσμού (κυρίως αμάχων), αλλά και των προσφύγων που είχαν καταφύγει εκεί από άλλες περιοχές, την εκτέλεση χιλιάδων αιχμαλώτων πολέμου, τους εκτοπισμούς-πορείες θανάτου προς τα ενδότερα και την απειλή συνέχισης των σφαγών και εκτοπίσεων, αν οι εναπομείναντες/επιζώντες Έλληνες/Ρωμιοί δεν αποχωρούσαν, αλλά και την πρόταση για υποχρεωτική ανταλλαγή αυτών με τους μουσουλμάνους της Ηπείρου και της Μακεδονίας (η πρόταση προήλθε από την τουρκική πλευρά με προφανή σκοπό την οριστική επίλυση του «μειονοτικού προβλήματος», ενώ εμπεριείχε αρχικά και τους Έλληνες /Ρωμιούς της Κωνσταντινουπόλεως, της Ίμβρου και της Τενέδου, η οποία δεν υλοποιήθηκε λόγω αντίδρασης της Ελλάδας και των συμμάχων και της ρήτρας αναλογικότητας με τους μουσουλμάνους της Δυτ.Θράκης).

Συσσωρευτικά, τα θύματα των τριών αυτών φάσεων (1913-1923) ανέρχονται σε εκατοντάδες χιλιάδες.

III ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ

Σε γενικές γραμμές, η ελληνική γενοκτονική περίπτωση εξελίχθηκε με παρόμοιο τρόπο όπως η αντίστοιχη και παράλληλη αρμενική, δηλαδή προηγήθηκε η αρχική φάση της γενοκτονικής προετοιμασίας: (α) ιδεολογική προετοιμασία με διαδικασίες απανθρωποποίησης της ομάδας-θύματος, (β) εξουδετέρωση δυνητικής αντίδρασης και αντίστασης, και (γ) αποκεφαλισμός της ηγεσίας της ομάδας-θύματος.

Επκολούθησε η κύρια φάση της υλοποίησης της Γενοκτονίας. Το γενοκτονικό *modus operandi* περιελάμβανε διάφορες γενοκτονικές μεθόδους και πρακτικές, μεταξύ των οποίων οι ακόλουθες: (α) οικονομικοί, εμπορικοί και επαγγελματικοί «αποκλεισμοί» (μποϊκοτάζ), (β) τρομοκράτηση του πληθυσμού με σκοπό τη φυγή, (γ) κατάργηση της κοινοτικής και εκπαιδευτικής αυτονομίας και υποχρεωτικός γλωσσικός εκτουρκισμός, (δ) υποχρεωτική στράτευση και αγγαρεία σε θανατηφόρα «τάγματα εργασίας» με αποδεδειγμένη και εσκεμμένη θνησιμότητα του άρρενος και αναπαραγωγικού πληθυσμού, (ε) μεγάλης κλίμακας γενοκτονικοί εκτοπισμοί-πορείες θανάτου, (στ) βίαιοι εξισλαμισμοί και δουλεία, (ζ) βιασμοί, (η) βασανιστήρια και ακρωτηριασμοί, (θ) παιδομάζωμα, (ι) εκκαθαρίσεις σε στρατόπεδα συγκέντρωσης και εξόντωσης, (ια) μαζικές σφαγές, (ιβ) πυρπολήσεις και καταστροφές οικισμών (ιγ) υποχρεωτική φυγή και εξορία, (ιδ) αναγκαστική απαλλοτρίωση και καταλήστευση περιουσιών κ.α.

Οι «μεθοδολογικές και περιοχικές διαφοροποιήσεις»

Η ελληνική γενοκτονική περίπτωση παρουσιάζει ορισμένες μεθοδολογικές και περιοχικές διαφοροποιήσεις, συγκρινόμενη τόσο με την αρμενική όσο και με την ασσυριακή/αραμαϊκή περίπτωση, όσο και με την εξέλιξή της. Οι μεθοδολογικές και περιοχικές διαφοροποιήσεις (λ.χ. γενοκτονία δια σφαγής, δια εκτοπισμού, δια λιμού κλπ) δεν θίγουν την ουσία και φύση του γενοκτονολογικού επιχειρήματος, διότι επιμέρους μεθοδολογικές και περιοχικές διαφοροποιήσεις παρουσιάζονται και στην αρμενική περίπτωση, αλλά εν μέρει και στην εβραϊκή περίπτωση στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (π.χ. οι περιοχικές διαφοροποιήσεις στον βαθμό εξόντωσης των Εβραίων ανά περιοχή/χώρα καταγωγής και προέλευσης).

Ο εκτοπισμός ως γενοκτονία

Αν και οι σφαγές κατά τη διάρκεια εξέλιξης της ελληνικής Γενοκτονίας υπήρξαν πολλές και μεγάλες (έχουν καταγραφεί μέχρι σήμερα 100 και πλέον μεγάλες σφαγές διαφόρων μεγεθών), η ελληνική γενοκτονική περίπτωση έχει ως βασικό χαρακτηριστικό της τον γενοκτονικό εκτοπισμό (355), δηλαδή τη μετατόπιση πληθυσμών, κυρίως αμάχων, με σκοπό την πρόκληση θανάτου δια των κακουχιών, των ασθενειών και της πείνας κλπ. Οι εκτοπισμοί αποτελούν σαφώς γενοκτονική μέθοδο, η τεκμηρίωση της οποίας εδράζεται στο άρθρο της Σύμβασης του 1948, στην προ-παρασκευαστική ιστορία του άρθρου αυτού, στη νομολογία των διεθνών και εθνικών ποινικών δικαστηρίων και στα σχετικά γραπτά έργα των ειδικών νομομαθών/γενοκτονολόγων.

Το ζήτημα της παρουσίας του ελληνικού στρατού στην Ιωνία

Το ζήτημα αυτό (μαζί με εκείνο της εφήμερης «Δημοκρατίας του Πόντου» και του ποντιακού αντάρτικου) αποτελεί επιχείρημα της τουρκικής κρατικής ιστοριογραφίας και του τουρκικού αρνητισμού και αναθεωρητισμού. Εντάσσεται στη στρατηγική «εξορθολογισμού» και «δικαιολόγησης» του γενοκτονικού εγκλήματος που διέπραττε η κεμαλική κυβέρνηση στην Ανατολή, αφού η Γενοκτονία θεωρήθηκε ως «δικαία τιμωρία» (εκδικητική γενοκτονία, retributive genocide) και ως «θεμιτή αντίδραση» σε δήθεν «προκλητικές πράξεις» (provocation thesis). Όμως ούτε η παρουσία του ελληνικού στρατού (κατ' εντολή των συμμάχων) ούτε η προς Ανατολάς προέλασή του μπορούν να αποτελέσουν ηθική και αποδεκτή «δικαιολογητική βάση» για την τέλεση μαζικών σφαγών, γενοκτονικών εκτοπισμών-πορειών θανάτου και άλλων πράξεων κατά αμάχου πληθυσμού με σκοπό την εκδίωξη ή τη φυσική εξόντωσή του.

Επιπλέον, τόσο από πλευράς γενοκτονικής πρόθεση όσο και από πλευράς καταγραφής και χρονολόγησης των διαφόρων γενοκτονικών πράξεων, συνάγεται ευχερώς ότι η γενοκτονική διαδικασία έλαβε την αρχή της ήδη από το 1913 χωρίς διακοπή και με αυξανόμενη ροή, δηλαδή έξι χρόνια πριν από την ελληνική απόβαση στην Ιωνία. Μάλιστα, η παρουσία ελληνικού στρατού, ο οποίος εστάλη επί τω σκοπώ της προστασίας των χριστιανικών πληθυσμών¹, οι οποίοι τελούσαν υπό συνεχή απηνή διωγμό από το 1913 και εφεξής, εμπόδισε την ολοκλήρωση της διαδικασίας στην Ιωνία και στις περιοχές υπό τον έλεγχο των ελληνικών στρατευμάτων, ενώ σε περιοχές εκτός ελέγχου των ελληνικών στρατευμάτων, πχ στον Πόντο, η γενοκτονική διαδικασία συνεχίστηκε με τα γνωστά φρικτά αποτελέσματα. Ολοκληρώθηκε με την πυρπόληση και σφαγή –το Ολοκαύτωμα- της Σμύρνης, που συνέβη στις 13 Σεπτεμβρίου, τέσσερις ημέρες μετά την αποχώρηση του ελληνικού στρατού (9 Σεπτεμβρίου), γεγονός το οποίο καταδεικνύει πέραν πάσης αμφιβολίας ότι σκοπός της πράξεως αυτής υπήρξε η δια της βίας τελική «επίλυση του ζητήματος των μειονοτήτων» και ο καθολικός εκτουρκισμός της Ανατολής.

IV ΓΕΝΟΚΤΟΝΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ

Σε γενικές γραμμές, η ελληνική γενοκτονική περίπτωση εξελίχθηκε με παρόμοιο τρόπο όπως η αντίστοιχη και παράλληλη αρμενική.

Η αναδρομική σύγκριση των γενοκτονικών περιπτώσεων Αρμενίων και Ελλήνων/Ρωμιών αποκαλύπτει πλήθος ιδίων ή παρομοίων σχημάτων και μεθόδων (patterns) εξόντωσης, τα οποία σχήματα εμφανίζονται και σε άλλες γενοκτονικές περιπτώσεις ως συστατικά στοιχεία της σύγχρονου τύπου γενοκτονίας: προπαρασκευή (προετοιμασία), τοπικές και περιοχικές σφαγές, εκτοπισμοί/πορείες θανάτου, αρπαγή παιδιών προς εξισλαμισμό και εκτουρκισμό.

Από θεωρητικής –γενοκτονολογικής- απόψεως, η Ελληνική Γενοκτονία δύναται να χαρακτηριστεί ως «συσσωρευτική γενοκτονία («cumulative genocide», Tessa Hofmann), «επεισοδιακή γενοκτονία» («episodic genocide», Roger W. Smith), με μετατοπιζόμενο περιοχικό επίκεντρο, σύμφωνα με τις κατά καιρούς

προτεραιότητες και δυνατότητες υλοποίησης της γενοκτονίας (Βασίλειος Θ.Μείχανετσίδης). Η Γενοκτονία εκτυλίχθηκε σε βάθος δεκαετίας (1913-1923) και εντέλει με εξίσου θανατηφόρα αποτελέσματα, όπως η αντίστοιχη και παράλληλη αρμενική και ασσυριακή/αραμαϊκή γενοκτονική περίπτωση.

Η κύρια διαφορά μεταξύ των δύο γενοκτονικών περιπτώσεων Αρμενίων και Ελλήνων έγκειται στον βαθμό των εφαρμοζόμενων μεθόδων και στην ταχύτητα. Η Αρμενική Γενοκτονία εκτυλίχθηκε σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα λόγω των συνθηκών του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, που επέτρεψαν –με την ανοχή της καϊζερικής Γερμανίας- την ταχύτερη εκτέλεσή της, ενώ η Ελληνική Γενοκτονία εκτυλίχθηκε σε βάθος δεκαετίας, επειδή οι γενικότερες συνθήκες διάπραξης ήταν δυσχερέστερες για τους Οθωμανούς. Στο τέλος, όμως, και οι δύο γενοκτονικές περιπτώσεις αποδεικνύονται εξίσου θανατηφόρες.

V ΝΟΜΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ

Με δεδομένο ότι ο οθωμανικός ελληνικός/ρωμαϊκός πληθυσμός ανήρχετο σε 2,5-2,7 εκατομμύρια, ο συνολικός αριθμός των θυμάτων από την έναρξη της γενοκτονικής διαδικασίας εκτιμάται ότι αγγίζει, αν δεν υπερβαίνει το 1 εκατομμύριο.

Η συστηματική μελέτη των γεγονότων αποδεικνύει ότι πληρούνται όλες οι προϋποθέσεις της περί γενοκτονίας διεθνούς συμβάσεως (του 1948) και ότι τόσο η περίπτωση των Αρμενίων όσο και οι περιπτώσεις Ελλήνων και Ασσυρίων/Αραμαίων αποτελούν εμβληματικές γενοκτονικές περιπτώσεις και Ολοκαύτωμα².

Υπό το πλαίσιο αυτό, η Διεθνής Ένωση Γενοκτολόγων (International Association of Genocide Scholars, IAGS) έχει αναγνωρίσει ότι η διαδικασία εκμηδενισμού και εξόντωσης των Ελλήνων/Ρωμίων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας συνιστά γενοκτονία, ενώ στην ίδια κατεύθυνση κινούνται και πολλοί άλλοι γενοκτολόγοι και άλλοι επιστήμονες, τοπικά και εθνικά Κοινοβούλια, τοπικοί και άλλοι φορείς ανά τον κόσμο.

V ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η έρευνα των πρωτογενών, που αποτυπώνουν τη γενοκτονική διαδικασία, καταδεικνύει πως η σχετική διαδικασία ξεκίνησε πολύ πριν από τη 19^η Μαΐου 1919. Η μελέτη των πηγών, δηλαδή η εξέταση των γενοκτονικών γεγονότων, συμπεριλαμβανομένης και της γενοκτονικής πρόθεσης, σε αντιπαραβολή με τη θεωρία, καταδεικνύουν πως η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου δεν αποτελεί αποσπασματικό γεγονός, αλλά μέρος μιας ευρύτερης γενοκτονικής διαδικασίας, η οποία περιελάμβανε το σύνολο των Ελλήνων. Και τούτο διότι η διαδικασία αυτή φαίνεται να ξεκίνησε το 1913-1914 ως αποτέλεσμα αποφάσεων που ελήφθησαν από το καθεστώς των Νεοτούρκων και άρχισαν σταδιακά να υλοποιούνται. Η διαδικασία αυτή άρχισε να επεκτείνεται στα παράλια της Δυτικής Μικράς Ασίας (Ιωνίας) και αργότερα στον Πόντο, ιδιαιτέρως κατά τη διάρκεια του πολέμου. Η έρευνα δείχνει επίσης πως η γενοκτονική διαδικασία κατά των Ελλήνων αρχικά εξελίσσεται

παράλληλα, κατά το μάλλον ή το ήττον, με την αντίστοιχη κατά των Αρμενίων και των Ασσυρίων/Αραμαίων ή αμέσως μετά. Υπάρχουν ομοιότητες και διαφορές, αλλά σε γενικές γραμμές η διαδικασία παρουσιάζει παρόμοια χαρακτηριστικά εξόντωσης. Η κύρια διαφορά είναι η σχετικά ταχύτερη Γενοκτονία των Ασσυρίων/Αραμαίων κυρίως, αλλά και των Αρμενίων σε αντιδιαστολή με τη Γενοκτονία των Ελλήνων, η οποία διήρκεσε τουλάχιστον μία δεκαετία. Οι επιμέρους περιοχικές διαφοροποιήσεις είτε ως προς τη μεθοδολογία εξόντωσης είτε ως προς τον βαθμό έντασης δεν ακυρώνουν το γενοκτονολογικό επιχείρημα, αλλά και η παρουσία του ελληνικού στρατού στη Δυτική Μ.Ασία δεν είναι δυνατόν να αποτελεί άλλοθι για τη διάπραξη μαζικών εγκλημάτων κατά αμάχων. Σε κάθε περίπτωση η γενοκτονική διαδικασία υπήρξε εξαιρετικά θανατηφόρα για τους Έλληνες/Ρωμιούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Η ανάγκη διαμόρφωσης «κοινού γενοκτονολογικού αφηγήματος»

Η συμπλήρωση 100 χρόνων από την έναρξη της γ' και τελικής φάσης της Γενοκτονίας θα πρέπει να αποτελέσει την αφορμή για σοβαρή περίσκεψη και για σοβαρή αντιμετώπιση του ζητήματος πέραν από προχειρότητες και ερασιτεχνισμούς.

Υπάρχει η ανάγκη για δημιουργία «κοινού γενοκτονολογικού αφηγήματος» με αυστηρή επιστημονική συνοχή και συνεχή τεκμηρίωση (αρχειακή και θεωρητική), ενός αφηγήματος το οποίο δεν θα περιορίζεται περιοχικά μόνο στον Πόντο, αλλά θα καλύπτει το σύνολο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και τούτο διότι το γενοκτονικό σχέδιο υπήρξε κοινό για τους Έλληνες/Ρωμιούς. Μέρος του «αφηγήματος» θα αποτελεί η δημιουργία Μουσείου Ελληνικής Γενοκτονίας, Μνημείου Ελληνικής Γενοκτονίας και άλλων σχετικών (πχ σχολικό μάθημα, ερευνητικό κέντρο κ.τ.τ.).

Το ζήτημα της Γενοκτονίας δεν είναι μονάχα ιστορικό ή ηθικό ή ζήτημα ψυχικού τραύματος των απογόνων των θυμάτων και επιζώντων και γενικότερα των Ελλήνων λόγω της καταστροφής του Ελληνισμού της Ανατολής, είναι συνάμα και ζήτημα οικουμενικό, πανανθρώπινο, αλλά και πραγματιστικό. Η Τουρκία του εμμονικού αρνητισμού και του αναθεωρητισμού δεν έχει θέση στην οικογένεια των πολιτισμένων ευρωπαϊκών κρατών. Τα γεγονότα στη Συρία και στο Ιράκ με την επανεμφάνιση του «Ισλαμικού Κράτους» και της γενοκτονίας που διέπραξε εκεί, η διαφαινόμενη εμπλοκή της Τουρκίας στη Συρία, το «δόγμα» της γαλάζιας πατρίδας», η κατοχή του βορείου τμήματος της Κύπρου και η συνεχιζόμενη εθνοκάθαρση του, οι κάθε είδους εδαφικές διεκδικήσεις στο Αιγαίο, καθιστούν τον θύτη εκ νέου επιρρεπή και πιθανό σε επανάληψη των παλαιών εγκλημάτων, οπότε είναι ζωτική η γνώση του παρελθόντος, η εγρήγορση και η πολύπλευρη άμυνα. Σε κάθε περίπτωση, η συμφιλίωση μεταξύ των κρατών και των λαών προϋποθέτει τη μεταμέλεια και τη συγνώμη του θύτη, αλλά και την έμπρακτη αλλαγή του, η οποία εν προκειμένω σημαίνει την αποδοχή από μέρους του θύτη του διαπραχθέντος εγκλήματος αλλά και τη λήψη μέτρων επανόρθωσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Tessa Hofmann, Matthias Bjornlund & Vasileios Meichanetsidis, (Επιμ.), *The Genocide of the Ottoman Greeks: Studies on the State-Sponsored Campaign of Extermination of the Christians of Asia Minor (1912-1922) and its Aftermath: History, Law, Memory*, New York & Athens: Aristide D. Caratzas, 2011.

Vasileios Th.Meichanetsidis, «The Genocide of the Greeks of the Ottoman Empire, 1913-1923: A Comprehensive Overview», *Genocide Studies International: The Ottoman Genocides of Armenians, Assyrians, and Greeks*, vol.9, no.1 (Spring 2015), σελ. 104-173.

Ο δρ.Βασίλειος Θ.Μεϊχανετσίδης, BA, JCB, CdSpec., JCL Spec., DES en Droits de l'homme, MA, MA, MA, JCD, είναι μέλος της Διεθνούς Ενώσεως Γενοκτονολόγων (International Association of Genocide Scholars, IAGS).

1.Π.χ. βλ. σχετικά Αναλυτικός κατάλογος γενοκτονικών σφαγών (genocidal massacres): www.greek-genocide.net/index.php/overview/documentation/331-list-of-massacres & αναλυτικός κατάλογος γενοκτονικών εκτοπισμών-πορειών θανάτου (genocidal deportations - death marches): www.greek-genocide.net/index.php/overview/documentation/333-list-of-deportations

2.Ο όρος «ολοκαύτωμα» χρησιμοποιήθηκε ευρέως για την περιγραφή της διαδικασίας καταστροφής των οθωμανικών χριστιανικών κοινοτήτων. Κατόπιν χρησιμοποιήθηκε για την περιγραφή της καταστροφής των εβραϊκών κοινοτήτων κατά τη διάρκεια και μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.